

El verb modal *deure* al segle XIX: modalitat deòntica, evidencialitat inferencial, (inter)subjectivitat i mirativitat

Andreu Sentí
Universitat de València

1. Introducció: el verb modal *deure* en la llengua actual

En la llengua catalana actual, l'auxiliar *deure* expressa un valor evidencial inferencial. Aquest valor indica que la informació proposicional s'ha obtingut indirectament mitjançant una inferència del parlant, ja que no té un accés directe a la informació:

- (1) en ser sa temporada que hei ha verdura pes pes camp, també no? Que no n'hi ha sempre. *Informant*: Sí. Quan és- també... Bueno, que sí, sí, també. *Entrevistador*: Quan és, això? *Informant*: Pues en sa primavera *deu ser*, que és quan hei ha més herbes. (COD Formentera.)

En aquesta oració, el parlant no sap exactament quan hi ha més verdura al camp, però com que té coneixements del món i sap que a la primavera és quan broten els arbres i ixen les flors, infereix un determinat estat de coses. Tradicionalment, aquesta lectura del verb *deure* ha estat considerada com un valor modal epistèmic, és a dir, que indica el grau de probabilitat que un determinat estat de coses pugui ser real (“an indication of the estimation, typically, but not necessarily, by the speaker, of the chances that the state of affairs expressed in the clause applies in the world”, Nuyts 2006, 6).¹

A més d'aquest valor inferencial (o epistèmic), el verb *deure* també té un valor deòntic, tot i que s'ha perdut en la majoria de dialectes catalans (totalment o parcial). El valor deòntic era el valor original de la perífrasi i el valor prototípic de la construcció en català antic (Sentí 2017), però a partir del s. XVI i fins al XX comença a decaure aquest ús a favor del valor innovador, inferencial. Això representa una particularitat important en l'àmbit romànic, ja que els equivalents romànics del verb (esp. *deber*, fr. *devoir*, it. *dovere*) conserven totes dues lectures. En gran part del valencià, però, es conserva el valor modal deòntic, especialment quan la necessitat va carregada de moralitat tal com indiquen les gramàtiques (*GUL*, *GNV*, *GIEC*):

- (2) Un fill *deu obeir* els seus pares (*GUL*: 97)

La distribució dialectal és clara: el valor de necessitat es conserva des de l'extrem sud del domini lingüístic català fins a la Plana Baixa. La isoglossa la marquen, doncs, poblacions com Nules i Vila-real (Plana Baixa), en què la perífrasi té la lectura deòntica, mentre que a Borriol (Plana Alta) *deure* només expressa un valor inferencial/epistèmic (Gavarró & Laca, 2713).

La variació dialectal actual és, com és obvi, resultat de la variació diacrònica, en la qual també participa la pressió de l'estandardització, quan existeix. En el cas del català, el model de referència de la llengua antiga desapareix més enllà del s. XVI i fins al procés de normativització fabrià i de l'IEC a inicis del s. XX. A partir de la segona

---

¹ Per això sovint les gramàtiques parlen de la *perífrasi de probabilitat* (vg. *GUL*: §1.1.1, *GNV*: §31.3, *GIEC* §24.8.4.1, Gavarró & Laca).

dècada del s. XX, la tradició normativa ha arraconat l'ús de *deure* de necessitat, a favor de *haver de* (Sentí 2019).²

En aquest article estudiem el verb auxiliar *deure* al segle XIX, perquè enllaça la fi de l'anomenat català modern (1601-1833) i l'inici del català contemporani (a partir de 1833) en un moment previ a la normativització. La descripció del català modern i contemporani encara té moltes parcel·les pendents d'estudiar. Ací ens hi acostem mitjançant el *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del català modern* (CIGCMod) per a l'inici de segle XIX, és a dir, l'últim tram del català modern (1801-1833) i el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC) per al període 1833-1902, és a dir, l'inici del català contemporani.

En primer lloc (§1.1), resumim l'evolució diacrònica de la construcció en català antic (s. XI-XVI). En l'apartat §2 tractem la metodologia de l'estudi de corpus de la perífrasi "*deure* + infinitiu" al segle XIX. Tot seguit, mostrem les dades quantitatives de l'anàlisi (§3) i descrivim i analitzarem els resultats (§4). Finalment, en les conclusions (§5) discutim els avanços fets i mirem què queda per fer.

1.1. Les perífrasis modals en català antic (s. XI-XVI)

En català antic (s. XI-XVI), la construcció modal per excel·lència que expressava necessitat era "*deure* + infinitiu", amb una elevada freqüència d'ús (Sentí 2017, §4.3). El valor prototípic era la necessitat deòntica, però també desenvolupa altres matisos com la necessitat externa. Progressivament, seguint diversos processos de canvi semàntic, la construcció va canviant i sorgeixen valors de futur (Sentí 2015a) i inferència (Sentí 2015b). Els valors de futur van decaure totalment al segle XVI i, en canvi, en aquest mateix moment els valors d'inferència es consoliden, amb un 30% de les ocurrències totals de la perífrasi, segons el nostre corpus (CICA).³

L'àmbit de la necessitat es completa amb les perífrasis *haver a/de* i *tenir de*. Pel que fa a *haver a/de*, es conforma com una perífrasi amb un valor prototípic de necessitat externa des del català preliterari, però progressivament també desenvolupa altres matisos com la necessitat deòntica. A més, *haver de* desenvolupa valors de futur que encara conserva avui, així com també un valor inferencial. El cas de *tenir de* és totalment diferent, ja que sorgeix en el marc del desenvolupament dels valors de possessió del verb *tenir*, seguint els valors que tenia *haver*. Així, *tenir* també comença a formar part de la construcció perifràstica d'infinitiu amb els valors equivalents que tenia amb *haver de*. La testimoniem des del s. XV i no és una interferència del castellà, com ja havia advertit Coromines (*DECat* s. v. *tenir*), contradient així alguns dels gramàtics (vg. Sentí 2019).

Per tant, tot i que aquestes perífrasis poden semblar equivalents, tenien funcions diferents, no sols en termes de freqüència o valors innovadors (futur, inferencials) sinó també quant al valor prototípic (de necessitat) de cada construcció i la xarxa de valors perifèrica. Així, *deure* tenia un valor bàsic de necessitat deòntica, és a dir, indica "the degree of moral desirability of the state of affairs expressed in the utterance" (Nuyts 2006):

² Tot i que molts gramàtics no van condemnar mai l'ús de *deure* amb valor deòntic, com és el cas de Fabra, el cert és que altres gramàtiques el rebutjaven explícitament (vg. Sentí 2019 per a un estudi de la prescripció).

³ Per a saber exactament en quins textos del CICA s'ha basat l'estudi, consulteu Sentí (2017, §1.2.2.3 i §8).

- (3) Car com una constitució és feta en cort, si·s publicha, se **deu publicar** tota ab integritat sens afegir·hi un mot ne tolre·n un altre. (Safont, *Dietari*: 91, CICA, 1411-1484)

En canvi, *haver de* (i *tenir de*) tenia, sobretot, un valor de necessitat externa⁴, és a dir, una necessitat que, a diferència de la deòntica, no té a veure amb actituds morals, sinó amb les circumstàncies externes a l'estat de coses, les quals tal com estan configurades comporten una necessitat:

- (4) Els cavals dreçaren-se per ço car no podien passar per la espessea de les lançes, sí que **agren a fer** la volta (*Fets*: 119r, CICA, XIIIb [ms. 1343])
- (5) E yo solia ésser senyor e ara só catiu e servent tenia servidors, e ara **tinch a servir**. (*Tirant*: 1119, CICA, 1460 [ms. 1490])

Així, en l'exemple (4), *haver a* expressa que les circumstàncies externes (*la gran quantitat de llances*) creen una necessitat més enllà del control del participant (*els cavalls*), el qual, per tant, ha de dur a terme l'estat de coses (*fer la volta*).

Totes dues construccions també desenvolupen valors innovadors evidencials de tipus indirecte, inferencials. Així, el verb *deure* acaba desenvolupant valors subjectius en què el parlant indica que un determinat estat de coses ha estat inferit. Primer desenvolupa l'evidencialitat inferencial basada en una prova externa, és a dir, una inferència específica (6) i, més tard, valors més subjectivats en què el parlant només recorre a un coneixement general per a fer la inferència, és a dir, una inferència genèrica (7) (vg. l'evolució diacrònica a Sentí 2015b, 2017; cf. Squartini 2008).⁵

- (6) —Laquesis, la vostra roba me fa creure que vós **devets conèixer** lo cavaller de qui aquesta tenda és; e axí us prech que vós me vullats dir son nom e tant com sapiats de sos fets. (*Curial*: 200, CICA, 1435-1445 [ms. 1445-1458])
- (7) Y també·m sospite que la intensió de don Juan **devia ser** la que vostra senyoria diu (*Estefania*: carta 44, CICA, 1522-1542)

La perífrasi amb *haver de* també desenvolupa un valor inferencial específic (s. XV-XVI), però no genèric:

- (8) Y té dit circo de larch CLX canas de Monpaller, abans més que manco, perquè los càrcers **avien de estar** ont estan are las casas. Que jo no é mesurat sinó sols lo que are és encara plaça, y de ample té de cornisa a cornisa coranta (*Grandeses*: 180, CICA, XVIa)

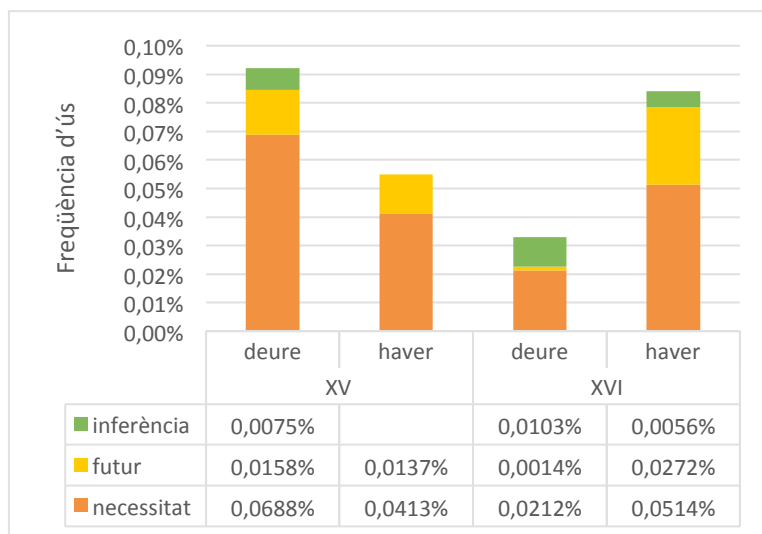
Per tant, també en l'àmbit dels valors innovadors evidencials, són construccions diferents: *haver de* no es gramaticalitza tant i no és una construcció tan subjectivada (vg. Sentí 2018).

També difereixen quant a la freqüència. Fins al segle XV, el verb *deure* tenia una freqüència d'ús molt elevada (0,09%) i major que *haver de* (0,05%). En canvi, al segle

⁴ La *necessitat externa al participant* és un terme de van der Auwera & Plungian que és equivalent a les nocions de la modalitat dinàmica de Nuyts (2006) següents: *participant-imposed dynamic* i *situational dynamic*.

⁵ Squartini (2008) distingeix tres valors inferencials en els modes de coneixement (*mode of knowing*): la inferència específica o circumstancial (basada en una prova externa), la inferència genèrica (basada en el coneixement general) i la conjectura (orientada al parlant, i no en proves externes, "only based on the speaker's own reasoning excluding external evidence" (Squartini 2008, 930)).

XVI, la situació canvia i, a partir d'aquest moment, és *haver de* la perífrasi amb més freqüència d'ús. De fet, per a expressar necessitat, al segle XVI ja té més freqüència d'ús *haver de* (0,05%) que *deure* (0,02%). Vegem-ho en el gràfic 1:

Gràfic 1. Freqüència d'ús dels valors de *deure* i *haver a/de* als s. XV i XVI

Finalment, la freqüència d'ús de la perífrasi “*tenir de + infinitiu*” és molt més baixa: en el nostre corpus documentem només 113 ocurrences de *tenir a/de*, mentre que de *haver a/de* en documentem 965 durant el mateix període (s. XV i XVI) (Sentí en premsa).

Pel que fa a la variació diatòpica, la llengua antiga es mostra uniforme en l'àmbit que estudiem, segons les dades del CICA, i, per tant, no trobem la variació que hem vist a l'inici de l'article. En tots els dialectes, el verb *deure* tenia el valor original de necessitat deòntica i comença a desenvolupar el valor evidencial inferencial. Així doncs, cal estudiar detingudament l'evolució que ha seguit en català modern i contemporani per a descriure el procés de pèrdua de vitalitat del valor deòntic de *deure* en la llengua actual i les altres qüestions que ens ocupen.

2. Metodologia

Els corpus textuais disponibles del català del segle XIX segmenten aquest segle en dos ja que és la fi del període conegut com a català modern (1601-1833) i també enceta el període del català contemporani. Així, el *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod) ens forneix de textos per fer estudis gramaticals d'aquest període i el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC) és una bona eina per a estudiar el català contemporani.

Pel que fa al període 1801-1833, hem seleccionat tots els textos disponibles en aquest moment en el CIGCMod,⁶ que compta amb 206.434 mots, ja que el corpus està en procés de construcció.⁷ També s'ha de tenir en compte que la situació sociopolítica del segle XIX va comportar que no existís tanta varietat de textos catalans com en altres

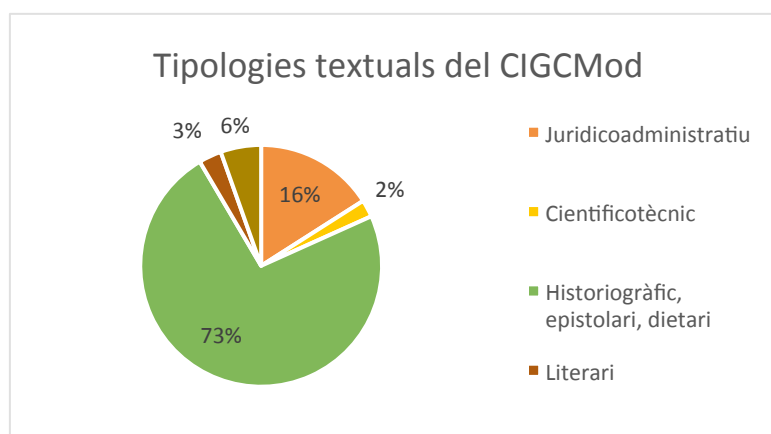
⁶ A la bibliografia hi consignem totes les obres disponibles en el moment de consulta (maig 2018).

⁷ El CIGCMod encara no compta amb una lematització revisada dels textos (Antolí). Per això, el procés d'interrogació ha combinat els resultats de l'extracció del lema *deure* i la cerca per forma de les diferents formes verbals de la flexió del verb en el català modern. Després hem rebutjat les formes verbals del verb predicatiu *deure* i hem classificat les de l'auxiliar.

períodes (Ferrando & Nicolás). Tot plegat ha tingut dues conseqüències per a aquest estudi. Des del punt de vista dialectal, no incorporem textos de tots els dialectes, com ara del balearic. En segon lloc, el corpus estudiat no té tota la diversitat tipològica que ens agradaria. En aquest període predominen els dietaris i epistolari, tal com indica la taula 1 i el gràfic 2, que representa un 73,2% del total de mots del corpus del XIX; en canvi, els textos literaris, només un 3,1%.

Taula 1. Tipologies textuais del CIGCMod al segle XIX i nombre de mots

Tipologia textual	Mots	Percentatge
Juridicoadministratiu	32.967	16%
Cientificotècnic	4.761	2,3%
Historiogràfic, epistolari, dietari	151.202	73,2%
Literari	6.304	3,1%
Obres religioses i morals	11.200	5,4%
TOTAL	206.434	

Gràfic 2. Tipologies textuais del CIGCMod al segle XIX

Els resultats que obtindrem, en estudiar els 91 casos de l'auxiliar *deure* que ens ha fornit el corpus, hauran d'interpretar-se tenint en compte que la majoria dels textos són epistolari o dietari. El tipus de text, com veurem, serà determinant per contextualitzar els resultats.

Pel que fa a l'estudi de l'inici del català contemporani, hem despulcat el CTILC. Aquest corpus va ser dissenyat com una eina per l'activitat lexicogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans i, per això, s'ocupa només del català contemporani –concretament té textos de 1833 a 1988. És un corpus de grans extensions: compta amb 52.372.058 mots.⁸

Com que l'objectiu del corpus era, com dèiem, la lexicografia, la interfície de consulta no permet obtenir dades per blocs dialectals i tampoc no etiqueta cada ocurrència a un dialecte. Com veurem més avant (§2), la informació dialectal l'hem afegida nosaltres manualment, d'acord amb l'origen de procedència de l'autor del text, sempre que ha estat possible.

⁸ En aquest cas, el corpus està lematitzat i, per tant, hem pogut interrogar-lo i despulcar les dades específiques referides a l'auxiliar *deure*, en qualsevol de les seues formes verbals.

Com que el corpus és molt gran, hem hagut d'estudiar només una part de les ocurrences. Hem optat per estudiar unes tipologies textuais específiques: textos narratius, teatrals i epistolars. A diferència del període inicial del segle XIX, a partir del 1833 i la Renaixença, la quantitat de textos catalans augmenta molt considerablement i, consegüentment, també la representativitat textual. Per això, en aquest cas hem pogut triar aqueixes tipologies textuais. Sembla que els usos “epistèmics” els trobem principalment en textos conversacionals (cf. Coates, 48; Smith, 262; Mortelmans 2012, 2153). Per això hem triat textos teatrals i narratius, els quals tenen també sovint diàlegs. A més, els textos teatrals habitualment són més pròxims a l'oralitat, especialment en el cas de sainets. També hem inclòs textos epistolars per dos motius. En primer lloc, perquè així hi haurà una certa homogeneïtzació amb els textos epistolars d'inicis del XIX. I en segon lloc, perquè aquests textos són elaborats amb relativa espontaneïtat i, per tant, poden ser un millor reflex dels usos gramaticals d'aqueixa època.

Tots els textos d'aquestes tipologies tenen 2974 ocurrences del verb *deure*. Com que estudiar-les totes seria una tasca ingent, hem optat per fer un estudi proporcional. Aquesta ha estat la tria. Els textos teatrals tenen 1147 ocurrences del verb *deure*. Hem estudiat, a l'atzar 126 ocurrences, de les quals 108 eren usos de la perífrasi. Els textos narratius tenen 1797 ocurrences del verb *deure*. He demanat al corpus l'extracció del 7% de les ocurrences, és a dir 126, de les quals 105 són perífrasis. Finalment, hem estudiat totes 30 ocurrences de *deure* en els textos epistolars, de les quals 23 són casos de perífrasis. En total, doncs, hem estudiat 236 ocurrences del període 1833-1902.

En definitiva, tant el CIGCMod com el CTILC esdevenen unes eines necessàries i útils per a acostar-nos al català del XIX. Els condicionats metodològics que hem vist els integrarem en l'anàlisi perquè el distorsionen el mínim possible. En qualsevol cas, els corpus ens han fornint de moltes ocurrences del verb modal *deure*. En conjunt hem estudiat 327 ocurrences, tal com indica la taula 2:

Taula 2. Ocurrences estudiades del verb modal *deure* i tipologies textuais dels corpus

	Tipus de text	Casos estudiats de <i>deure</i>
Català modern 1801-1833	Textos científicotècnics	1
	Textos historiogràfics, epistolars i dietarístics	66
	Textos juridicoadministratius	5
	Textos literaris	8
	Textos religiosos i morals	11
	<i>Total</i>	<i>91</i>
Català contemporani 1833-1902	Textos teatrals	108
	Textos narratius	105
	Textos epistolars	23
	<i>Total</i>	<i>236</i>
Total		327

3. Dades quantitatives: *deure* al segle XIX

En aquest apartat donem les dades quantitatives de l'estudi de corpus, tant del CIGCMod com CTILC. Per analitzar el verb auxiliar *deure*, l'evolució diacrònica i els trets semàntics, cal veure quins valors modals i evidencials té i quina representativitat.

Els textos del segle XIX (1801-1832) que formen part del corpus del català modern indiquen les dades següents. L'auxiliar *deure* té un valor de necessitat en la majoria dels casos, concretament en un 80% del total de les ocurrences. El valor evidencial inferencial sols representa un 12% dels casos, però és un valor consolidat. Finalment, hi ha algunes ocurrences amb valors transicionals (o ambigus) entre la necessitat i la inferència, la necessitat i el futur o la inferència i el futur:

Taula 3. Dades quantitatives del verb modal *deure* en el CIGCMod (1801-1833)

Valor	Oc.	Representativitat
Necessitat	73	80,2%
Evidencialitat inferencial	11	12,1%
Ambigus (necessitat/inferència/futur)	7	7,7%
Total	91	

Si comparem aquestes dades amb l'estudi de corpus del segle XVI, últim període estudiat (Sentí 2017), observem que si fa no fa la situació és la mateixa (vg. taula 4). Ara bé, cal fer algunes matisacions. En primer lloc, les dades mostren que el valor de necessitat s'enforteix i el valor inferencial decau. Tanmateix, com que les dades de l'inici del català contemporani (CTILC) dibuixen un altre escenari, cal interpretar aquesta baixada d'una altra manera. Que *deure* arribe a tenir un valor de necessitat en el 80% dels casos es deu, segurament, a la tipologia textual estudiada (majoritàriament textos epistolars i dietaris).

Taula 4. Dades quantitatives del verb modal *deure* en el s. XVI (Sentí 2017).

Valor	Oc.	Representativitat
Necessitat	109	61,58%
Futur	7	3,95%
Evidencialitat inferencial	53	29,94%
Ambigus (necessitat/inferència/futur)	8	4,51%
Total	177	

Com hem vist a §1, actualment hi ha variació dialectal en l'ús del verb modal *deure*. Aqueixa variació és fruit de l'evolució diacrònica i, per això, és interessant observar si en el període estudiat es mostren indicis de la pèrdua dels valors deòntics en la majoria de dialectes, llevat de la gran part del valencià. Tanmateix, amb les dades del CTIGCMod no podem extraure dades realment significatives perquè la majoria d'ocurrències són del català central (77/91) i la resta (14/91) del valencià. Ara bé, és remarcable que les ocurrències de textos valencians no documenten el valor d'evidencialitat inferencial. Això pot indicar que no estava tan desenvolupat aquest valor.⁹ Vegem, doncs, els resultats del CTILC, en l'inici del català contemporani.

L'estudi del període inicial del català contemporani (1833-1902) amb el CTILC mostra un comportament de la construcció bastant diferent. Com veurem, el component textual esdevé crucial per a entendre bé els resultats. Per això, en aquest cas donem les dades globals del corpus estudiat i les dades específiques de cada tipologia textual, en la taula 5.

En el conjunt de tots els textos estudiats, el valor més freqüent és l'evidencialitat indirecta de tipus inferencial, que representa un 57,6% dels casos. També constatem que els valors modals de necessitat són ben presents, amb un 37,7% dels casos. Finalment, trobem alguns pocs exemples que expressen futur, així com també casos ambigus.

⁹ Això no vol dir que en valencià *deure* no haguera desenvolupat el valor inferencial perquè en textos valencians del català antic està ben documentat i també en català contemporani, com en el conjunt de la llengua catalana. Insistim, doncs, que es tracta d'una limitació de l'estat actual del corpus. Caldria nous estudis en el futur quan el CIGCMod estiga construït totalment.

Taula 5. Dades quantitatives del verb modal *deure* en l'estudi del CTILC (1833-1902).

Valor	Textos teatrals		Textos narratius		Textos epistolars		TOTAL	
	Oc.	%	Oc.	%	Oc.	%	Oc.	%
Necessitat	38	35,2%	37	35,2%	14	60,9%	89	37,7%
Evidencialitat inferencial	70	64,8%	56	53,3%	9	39,1%	135	57,2%
Futur	0	0	4	3,8%	0		4	1,7%
Ambigus (necessitat/inferència/futur)	0	0	8	7,6%	0		8	3,4%
Total	108		105		23		236	

Si ens fixem per tipologies textuals, observem que el valor de necessitat encara ha perdut més freqüència en els textos teatrals i narratius, mentre que en els epistolars (i dietarístics) és l'ús més freqüent, com també passava en els textos del català modern (CIGCMod). Per això, hem de concloure que la major freqüència de *deure* de necessitat en textos del català modern i contemporani es deu a les característiques textuals. Entenem que en aquests textos els parlants expressen, amb més freqüència, conveniències, necessitats o opinions per convèncer (9)-(11); en alguns casos, com veurem, fins i tot *deure* fa una funció discursiva i de cortesia (12):

(9) lo mateix ab los tals lliberals, que no *deurien* més *xillar* tenint per contrari al govern (Baró de Maldà: *Calaix de sastre*: 39, CIGCMod, 1815)

(10) Mes vindrà un día que los novelistas catalans *deurán impondrer* resoltament la novela realista. (Bosch de la Trinxeria, Carles: *Cartes a Josep Yxart*: 100, CTILC, 1890)

(11) si no fas tot lo que *deus fer* per tornarmels... que vols que't digui (carta de Llorenç Sallent i Gotés, CTILC, 1901)

(12) Sr. meu y dueño; Contestan a la sua molt apreciada del 18 corrent *dec dirli* que, nos havém vist ablo Armengol (carta de Llorenç Alier i Romeu, CTILC, 1843)

En canvi, en els textos narratius i teatrals trobem moltes seqüències conversacionals en què els personatges parlen de situacions o estat de coses que no coneixen bé i, per tant, això dona lloc a inferències, indagacions o hipòtesis:

(13) diu que 'l menjá no ha tastat, y 'm sembla que hi *deu haber* qui li dona d' amagat! (Verdú, Josep: ¡Tanner!, CTILC, 1880)

En qualsevol cas, en termes generals l'abandonament dels valors de necessitat de *deure* va en augment i l'enfortiment dels valors inferencials va creixent.

En aquest cas, sí que podem mirar la variació dialectal perquè comptem amb més textos i ocurrences. Per a fer-ho, hem mirat els resultats dels textos teatrals¹⁰ segons l'origen territorial de l'autor. Sembla que, efectivament, el valencià és el dialecte que més conserva els valors de necessitat, amb un 53,8% de les ocurrences (7 sobre 13), mentre que en català central tenim un 36% del total de les ocurrences en aquesta varietat (31 sobre 86) i en baleàric no n'hem documentat cap, tal com mostra la taula 6.

¹⁰ Hem triat els textos teatrals perquè són els que més representativitat tenien de diversos dialectes. Com que el CTILC no permet buscar formes o lemes per dialectes, no hem pogut acostar-nos a la variació dialectal del total de textos. Només ens referim als dialectes català central, valencià i baleàric.

Taula 6. Dades quantitatives de l'estudi dels textos teatrals del CTILC (1833-1902).

Valor	Dialecte	Ocurrències	Representativitat
Evidencialitat inferencial	baleàric	9/9	100%
	central	55/86	64%
	valencià	6/13	46,2%
	Total	70/108	64,8%
Modalitat deòntica	baleàric	0/9	0%
	central	31/86	36%
	valencià	7/13	53,8%
	Total	38/108	35,2%
Total		108	100%

Si comparem aquestes dades amb les del català antic i les de l'inici del segle XIX que acabem de veure, podem concloure que el valencià segueix la dinàmica general: afebliment dels valors de necessitat i enfortiment dels valors inferencials. Per tant, com ja apuntàvem adés, que en valencià no hàgem trobat ocurrencies inferencials de *deure* a l'inici del segle XIX és simplement pel tipus de textos i la dimensió reduïda del corpus corresponent a aquest dialecte.

L'afebliment del valor deòntic i pèrdua de representativitat davant els valors inferencials de *deure* és gradual des del català antic. Amb tot, és remarcable que a les darreries del segle XIX –i també inicis del segle XX (Alemany)– encara es conserve el valor deòntic en tots els dialectes, a diferència de la situació actual (vg. §1).¹¹ Des del punt de vista de la descripció i la prescripció, doncs, observem que l'ús de *deure* deòntic era corrent i usat en els anys immediatament anteriors i posteriors a la codificació (cf. Sentí 2019).

En qualsevol cas, el valor deòntic acabarà desapareixent (més o menys absolutament) en la majoria de dialectes durant el segle XX. A més a més, si analitzem els trets semàntics del valor de necessitat de *deure*, observem que efectivament al segle XIX ja no té una xarxa de valors tan rica com en la llengua antiga: no hem documentat usos de necessitat externa que si bé no eren els majoritaris sí que en tenia en la llengua antiga. Al contrari, en aquest període el valor de necessitat és sobretot deòntic. Vegem els valors en la secció següent.

4. Resultats i discussió

En aquesta secció, analitzem semànticament els valors de la construcció amb *deure* amb els diversos inferencials, discutim les característiques que té per tal relacionar aquests valors amb l'evidencialitat o la modalitat epistèmica, així com també veurem les extensions pragmàtiques intersubjectives i miratives (§4.1). Tot seguit, tractem els valors de necessitat de la construcció, el que era el valor central de *deure*, la modalitat deòntica i altres valors pròxims (§4.2).

4.1. El valor inferencial en els corpus del segle XIX

El valor prototípic de la construcció perifràstica amb el verb *deure* canvia al segle XIX. El que era el valor prototípic de l'auxiliar *deure* des del català antic, la modalitat deòntica, queda en un segon plànol i el nou valor central és l'evidencialitat inferencial. Al segle XVI el valor deòntic havia començat a afeblir-se notablement (Sentí 2017),

¹¹ A l'inici del segle XX (1904-1928), el valor deòntic de *deure*, decau una mica més encara (26,5% de les ocurrencies), davant dels valors inferencials (73,5%), d'acord amb Alemany. Amb tot, el valor deòntic encara és present en textos espontanis com ara la correspondència, també en català central.

però sembla que es manté com a valor prototípic fins al XIX. D'acord amb les dades del corpus, a partir de 1833 i l'inici del període del català contemporani, el nucli semàntic inferencial té més freqüència d'ús i, per tant, es consolida com el nou centre prototípic.

En el conjunt dels dos corpus hem estudiat 146 ocurrences amb un valor evidencial inferencial indirecte, de les tres tipologies, inferència específica, genèrica i conjectura (vg. §1.1, nota al peu 5). En alguns casos, trobem la inferència específica, que és el valor inferencial més antic que sorgeix de la modalitat deòntica.¹² Per exemple, a (14) el parlant infereix que *va ploure molt* perquè té una prova externa, que *el riu se'n va eixir i va inundar la ciutat*; o a (16), *els rals eren romans* perquè *en la creu de les monedes deien Roma*. Per tant, la inferència es fonamenta en un element extern:

- (14) Aiguat al setembre 1787, a die 26. En lo mes de setembre de 1787 fou tant lo que **degué plourer** en la part de Tortosa, que lo riu sobreisqué y inundà tota la ciutat (*Memòries de la família Bellsollell*, p. 163, CIGCMod, 1803)
- (15) Amalio. Fuig d' así, que eixa carta **deu haber dut** els micròbios tú l' has tocá, ves, allargat. (Parrés i Hernández, Joan L., *¡Ya'l tinc!*, CTILC, 1855)
- (16) En un camp de blat-de-moro s'havia trobat feia poc mitja pesseta groixuda, dos rals, amb un busto d'home que devia ser Neron, perquè era gras i molçut i feia cara molt sospitosa, i **devien ser** romans perquè en la creu deien Roma... i perquè a mitja hora de tartana hi havien aigües calentes, amb aquella olor de sofre que tant agradava an els romans. (Rusiñol, Santiago: *El poble gris*, CTILC, 1902)

En canvi, la gran majoria de les ocurrences del segle XIX expressen una inferència genèrica. Els valors d'inferència genèrica es fonamenten en el coneixement enciclopèdic del conceptualitzador i no en proves externes. Per exemple, a (19) el parlant infereix que *els pares li van posar els escapularis* perquè té un coneixement de la realitat, que *sempre els ha portat posats*; a (21) el parlant infereix que l'interlocutor li va parlar d'un tema en una carta anterior que no ha pogut obtenir:

- (17) lo principal del Banc Nacional, ahont y **deu haver** en fondo molts milions (*Memòries de la família Bellsollell*, CIGCMod)
- (18) ¡Heu, heu!, y sembla que plora. **Deu ser** una ploramicas o una d'aquellas ric (*Entremès Guerra Francès*, p. 379, CIGCMod)
- (19) Seb. Ja, ja! Quins escapularis son? Mar. Los teus pares **debian posarmels**, perquè sempre'ls he portat. (Conrad Roure: *La marmota*, CTILC, 1887)
- (20) Cel. Pareix que encara ensomies... Inés. Motius **deu haber** estrañs... Cel. Ya saps tú que tots los años fan maixqueres (Bernat i Baldoví, Josep: *L'agüelo Pollastre*, CTILC, 1859)
- (21) Te seria facil á tu i á n'Estanislau trobar l'article quen Miquel S. Oliver va escriure

¹² Encara que un valor nou d'una construcció es consolide, és normal que continuen havent-hi valors ambigus o de transició. En el nostre corpus també en trobem algun cas que pot tenir una lectura de necessitat deòntica o d'inferència específica, cosa que mostra la proximitat entre els dos valors. En l'exemple següent, la construcció col·loca amb l'expressió *per força*, que remarca el caràcter obvi de la inferència basada en un element extern conegut (els jueus *olen de lluny el foc*): "los juhèus m'han deixat fer cuant ya preparat está. Ells **dehuen tornar** así, **per fòrsa** y avans de pòch, pues òlen de llunt el fòch, y ningú els engaña hui". (Boix i Ricarte, Vicent: *Lo toch de somaten*, CTILC, 1862)

sobre'l meu Romancer? Supós q. tu me'n *devias parlar* en la teva carta quen Placit enviá á Puigcerdá y no he pogut recobrar. (Aguiló, Marià, p. 3; 1893, CTILC)

(22) i el poble que n'està contra ells ben irritat, i com llavores los francesos ab les baionetes, per lo tant, tement-se, los Srs. marquesos de Villed, d'algun albarot de poble, se valgueren de cent hòmens de tropa, que *degueren demanar* al Sr. governador, a no també al general, per impedir-ho. (Baró de Maldà, p. 119, CIGCMod, 1815)

(23) si li deyan Don Pepe. --Que te que veure que li diguessen Don? *devia ser* castellá. --Ja li asseguro que 'n te de palíca. (Vilanova, Emili: *Escenas barceloninas*, p. 10, CTILC, 1886)

(24) --No; deixal descansar... me 'n vaig que aquell se *deu desesperar* abaix esperantme. --Cóm quedém? (Figuerola i Aldrofeu, Manuel: *L'esca del pecat*, p. 69, CTILC, 1890)

En aquests darrers exemples, aquesta construcció té un valor més subjectiu que la inferència específica que havíem vist adés –(14)-(16)– perquè el parlant participa molt més en la conformació de l'escena conceptual. El procés inferencial es fonamenta més en la perspectiva i coneixement del parlant i, per tant, el significat que codifica la construcció té una conformació més subjectiva.¹³

Al costat d'aquests valors evidencials d'inferència, *deure* ha desenvolupat també un matis encara més subjectiu que anomenem *conjectura*. Aquest valor no apareix en català antic (Sentí 2017), com tampoc no el documentem –d'acord amb el nostre corpus– anteriorment a l'inici del català contemporani (1833). La conjectura serveix per a expressar hipòtesis, conjectures, sense haver d'estar fonamentades en fets de la realitat externa (inferència específica) ni en el coneixement enciclopèdic o la informació coneguda (inferència genèrica). Així, a (26) el parlant no està inferint que *un home va matar la dona a mossegades*, sinó que en fa una hipòtesi. És un valor molt subjectiu perquè no connecta amb pistes externes que permetrien una inferència més objectiva.

(25) no pot ser; diu que 'l menjá no ha tastat, y 'm *sembla* que hi *deu haber* qui li dona d' amagat! Sí, si, la qüestió es diná; (Verdú, Josep: ¡*Tanner!*, CTILC, 1880)

(26) Rom: ¿Y qué no pot tení sogra un viudo? Flora. Ah! es viudo! (¡*Debía matá* la dona á mossegadas!) Rom: ¡Sí; tinch sogra y no la puch (Roure, Conrad: *La casamentera*; CTILC, 1894)

(27) modo s' espressa, y aquest tindreu de ensenyá al qui us ho *déu demaná*, ja que á mi no m' interessa. Baró. ¿Un document? (Roure, Conrad: *Lo castell y la masia*; CTILC, 1891)

(28) Vaja, vaja, que no hi *déu haver* pera tant... Pobre minyona! (CTILC)

La frontera entre la inferència genèrica i la conjectura és fina. Tot i això, sembla interessant distingir els usos conjeturals que ha desenvolupat *deure* per diversos motius. En primer lloc, perquè *deure* ha desenvolupat un valor en què el procés inferencial és menys important i es reforça la presència del parlant en el significat construccional. Això ha comportat que la construcció la trobem en oracions

¹³ Ací utilitzem el concepte subjectivació en termes cognitius de Langacker (1987, 1991, 2006). Vg. Sentí (2017) per a una explicació cognitiva d'aquest procés de subjectivació en la construcció amb el verb *deure*.

interrogatives, cosa que abans no passava i que tampoc és corrent en altres llengües romàniques. De fet, del total de 146 ocurrences amb valor inferencial, n'hi ha 25 que són oracions interrogatives, un 17,1% del total. Totes aquestes oracions interrogatives tenen aquest valor conjectural:

- (29) Ella. (Ay! ay! com mira aquest home...) Ell. ('hont lo *deu portá* 'l diná?) Ella. Qué ha fet? Ell. (Verdú, Josep: *¡Tanner!*, CTILC, 1880)
- (30) I per què, Déu meu! Per què la *devien tenir* tancada, i tant tancada!, aquella capsa de musica? (Rusiñol, Santiago (Jordi de Peracamps): *El poble gris*, p. 290, CTILC, 1902)
- (31) es Rectó m'envia qu'ey vayes que t'ha mesté. Roagó. ¿Qu'em *deu volé* fer obré? Serení. Ell no m'ha dit qu'has de fé (Mut, Tomàs: *Entremes d'en Roagó Florit y na Faldó*, CTILC, 1846)
- (32) ¿Qué *hi déu havé* á las rajolas que las mira tant atent? (Roure, Conrad: *Lo castell y la masia*, CTILC, 1891)

També trobem aquest valor en nombroses oracions exclamatives, com (25) o (26) però també en oracions declaratives, com (27) o (28). Per tant, tot i que no es tracta d'un valor que vaja vinculat a contextos interrogatius sí que és cert que això és un indicador del valor conjectural vinculat al parlant com a font de la informació (evidencialitat).

Aquest paradigma de tres tipus de valors inferencials també té sentit diacrònicament. El primer valor inferencial que sorgeix de la modalitat deòntica, és la inferència específica, que és un valor pròxim a la necessitat. Després, sorgeix la inferència genèrica, ja en català antic (vg. Sentí 2017). Els valors extremament subjectius de la conjectura no els documentem fins aquest text de l'inici del català contemporani (al CTILC). Per tant, diacrònicament és important distingir aquests valors ja que ens permet d'afinar els patrons de gramaticalització i subjectivació:

- (33) NECESSITAT GENERALITZADA > EVIDENCIALITAT INFERENCIAL ESPECÍFICA > EVIDENCIALITAT INFERENCIAL GENÈRICA > EVIDENCIALITAT INFERENCIAL CONJECTURAL

Tot sembla indicar que la tendència és que la construcció amb *deure* deixi d'expressar inferència específica, espai que actualment ocupa la construcció perifràstica amb *haver de* (Sentí 2017) i s'especialitzi en la inferència genèrica i la conjectura, valors cada vegada més subjectius. De fet, en la llengua oral actual predominen clarament els valors d'inferència genèrica i conjectura en el cas de *deure* (Sentí 2019).

A més d'aquesta evolució diacrònica al si de la història lingüística del català, aquesta gradació inferencial permet veure les diferències dels significats entre els equivalents modals de *deure* en altres llengües romàniques (i germàniques). Així, mentre que el francès *devoir*, l'italià *dovere*, l'alemany *müssen* i el neerlandès *moeten* expressen inferència específica i genèrica, però no conjectura, l'anglès *must* expressa tots tres valors inferencials (vg. Squartini 2008 per a l'àmbit romànic i Mortelmans 2012 per al germànic). D'acord amb les nostres dades, doncs, sembla que en català la perífrasi coincideix amb l'anglès *must* en aquest aspecte, ja que aixopluga diversos valors inferencials (vg. taula 7). El sorgiment del valor de conjectura suposa l'assoliment d'un grau major de subjectivació i expressa un valor menys prototípicament inferencial, un valor dubitatiu (Squartini 2010). Això ens ha de fer pensar si la consolidació d'aquest valor més conjectural acosta la construcció a un marcador epistèmic o es manté dins l'òrbita de l'evidencialitat.

Taula 7. Valors inferencials en les llengües romàniques i germàniques

	Inferència específica	Inferència genèrica	Conjectura
<i>devoir</i>	✓	✓	
<i>dovere</i>	✓	✓	
<i>deure</i>	✓	✓	✓
<i>müssen</i>	✓	✓	
<i>moeten</i>	✓	✓	
<i>must</i>	✓	✓	✓

4.1.1. Inferència o compromís epistèmic?

L'evidencialitat inferencial i la modalitat epistèmica són dues nocions diferents que en moltes llengües esdevenen pròximes, la qual cosa ha generat un debat sobre la relació entre aquestes categories (vg. entre d'altres, de Haan; Plungian; Squartini 2008; Cornillie 2009; Cornillie, Marín-Arrese & Wiemer). En el cas dels verbs modals i, concretament, del verb *deure* (i equivalents en altres llengües europees), aquest debat ha sigut especialment rellevant.¹⁴ En aquest treball entenem que la modalitat i l'evidencialitat són categories lingüístiques diferents (Aikhenvald). Ara bé, el que cal estudiar és, en el cas dels verbs modals romànics (en què aquests valors s'aproximen tant), quina relació semàntica i/o pragmàtica s'hi estableix.

D'acord amb Nuyts (2017), la proximitat entre la modalitat epistèmica i l'evidencialitat inferencial és alta perquè “both concern the reality status of a hypothetical state of affairs” i “both involve a reasoning process”. Ara bé, cal distingir totes dues categories perquè cadascuna focalitza en un aspecte diferent del procés: i) la inferència “refers to the reasoning process as such, and denotes its reliability in view of (the quality of) the source information”, ii) la modalitat epistèmica “codes the result of this reasoning process”. Així doncs, que una construcció tinga un significat inferencial determinat, no vol dir que tinga un valor epistèmic predeterminat, sinó que focalitza en aqueix aspecte.

Cornillie, Marín-Arrese & Wiemer han unificat les propostes d'Squartini (2008) i Plungian i consideren que els evidencials tenen tres dimensions: i) el mode de coneixement (que pot ser visual, auditiu, sensorial, reportatiu, inferencial), ii) el tipus d'evidència (que pot ser directa o indirecta) i iii) l'origen de la prova (que pot ser +/- personal).

En el cas de *deure*, el mode de coneixement és inferencial perquè és la manera com arriba a l'estat de coses, el tipus d'evidència és indirecta, però l'origen de la prova pot ser més o menys personal, segons el cas. Per això Squartini (2008) va parlar del *inferential gradient* i dels tres valors que hem explicat a §1.1 (vg. nota al peu 5): inferència específica, inferència genèrica i conjectura. La construcció amb *deure* amb un valor d'inferència específica, l'origen de la prova és externa i, per tant, té el tret [-personal], és a dir, es basa en fets externs al parlant. Ara bé, l'altre extrem, la conjectura, la inferència no prové d'uns fets externs, sinó exclusivament del parlant; per tant, trobem el tret [+personal]. Al mig d'aquesta gradació trobem la inferència genèrica.

En l'apartat anterior hem vist que *deure* desenvolupa tots tres valors al segle XIX. També hi ha alguns casos ambigus, ja que no sempre el context és clar, com a (34). En la mesura que trobem un fonament extern, considerarem que és una inferència genèrica [-personal] i, si no n'hi ha i és una conjectura que prové del raonament (o és una simple

¹⁴ Cada autor ha vist en aquests verbs un valor evidencial, epistèmic o tots dos. Vg. Dendale; Diwald 1999, 2000; Goossens 2000/2003; Cornillie 2007; Squartini 2008; Mortelmans 2000.

hipòtesi) del parlant, considerarem que és una conjectura [+ personal]. És, doncs, un bon exemple d'un valor ambigu entre la inferència genèrica i la conjectura. En qualsevol cas, el parlant expressa explícitament que la situació *fa pensar* aqueix estat de coses, cosa que remarca el significat evidencial:

- (34) **Fa pensar** que, ab la elecció de priora que feren poch dies antes, *degueren tenir* algun gran trastorn. (Bellsollell: 140. 1800)

Dels tres valors inferencials, la conjectura és el menys típicament evidencial i el més pròxim a la modalitat epistèmica. Amb tot, en aquest model teòric podem mantenir aquest tercer valor inferencial, la conjectura, dins de l'àmbit de l'evidencialitat, un valor que situa el parlant com a font evidencial. El que ens hem de preguntar ara és si aquest valor té associat algun valor epistèmic.

Des del nostre punt de vista, *deure* pot tenir valors epistèmics derivats del context (pragmàtics), però no hi ha una vinculació amb el tipus d'inferència. En aquest sentit, d'acord amb Cornillie (2009), entenem que no hi ha una vinculació un valor evidencial concret (reportatiu, sensorial, inferencial) i un valor pragmàtic derivat epistèmic determinat (més o menys compromís del parlant en la veritat), sinó que la fiabilitat de la font és un factor que prové de factors aliens als trets evidencials (mode de coneixement, tipus de prova i origen de la prova). Vegem què ens poden dir les dades del català del segle XIX respecte aquest problema teòric.

Entre els tres valors inferencials, la conjectura és el valor que més s'acosta a la modalitat epistèmica perquè no hi ha una prova externa. En aquest cas, el significat conjectural codifica una hipòtesi, que no està fonamentada. Amb tot, veurem que continua codificant la part del procés de *reasoning* (inferencial) i no el resultat d'aqueix raonament (epistèmic) (Nuyts 2017).

En els exemples amb un valor clarament conjectural, *deure* té el tret [+ personal] ja que indica el seu propi raonament i conjectura per indicar la hipòtesi del parlant, és a dir, és un valor més subjectiu. La construcció funciona de marcador subjectiu orientat al parlant:

- (35) Faldó, jo m'he campat trist estantme de tú apartát. Faldó ¡Ja *deus passar* bell trabay estante de mí apartát! (Mut, Tomàs: *Entremes d'en Roagó Florit y na Faldó*, CTILC, 1846)

- (36) Rom· ¿Y qué no pot tení sogra un viudo? Flora. Ah! es viudo! (¡*Debía matá* la dona á mossegadas!) Rom· ¡Sí; tinch sogra y no la puch (Roure, Conrad (Pau Bunyegas), CTILC, 1894)

- (37) Dèu meu! Y qué faria llavors la pobre orfaneta?... Tot, tot li *déu haver dit* aqueix envejós menescal!... Sí, sí! No hi ha remey. (Bofarull, Antoni de: *La orfaneta de Menargues ó Catalunya agonisant*, p. 318, CTILC, 1862)

En aquests casos, com que la hipòtesi del parlant és encara més subjectiva, hi pot haver una menor fiabilitat de la informació. És a dir, es podria vincular la conjectura amb un valor derivat, baix compromís epistèmic. En canvi, el futur epistèmic italià, que té un valor conjectural especialment subjectiu i, per tant, equivalent a *deure*, ha estat considerat també com a evidencial, atès que el parlant és l'origen de la informació [+ parlant] (Squartini 2018):

- (38) *Avrà dimenticato* l'appuntamento? (Squartini 2018)

Ara bé, Squartini (2018) estableix una relació evidencial-epistèmica: “the speaker, in presenting his/her own surmises, might also be asserting the truth of the propositional content of the sentence.” (Squartini 2018). El que volem destacar, però, és que el fet que el valor evidencial inferencial conjetural no comporta un compromís baix, sinó tot el contrari: “what the speaker is doing by using a Future is not reducing the epistemic commitment, but rather insisting that what is asserted has to be attributed to his/her internal reasoning” (Squartini 2018, §3).

Així doncs, en aquest model teòric podem mantenir aquest tercer valor inferencial, la conjetura, dins de l'àmbit de l'evidencialitat, un valor que situa el parlant com a font evidencial. El grau de compromís (epistèmic) amb la veritat, és doncs discutible segons el cas i, per tant, en tot cas seria un valor pragmàtic derivat.¹⁵

Un altre dels usos de *deure* conjetural són els contextos interrogatius que hem vist més amunt. El parlant utilitza la construcció amb *deure* per a expressar la seua hipòtesi, com a la pregunta retòrica de (31), repetida ací com a (39). En la majoria de casos són preguntes parcials, el parlant demana l'opinió de l'interlocutor sobre un aspecte desconegut de l'estat de coses. Per exemple, a (29) –repetida ací com a (40)– pregunta sobre un lloc i a (32) –repetida ací com a (41)– pregunta sobre què hi ha d'especial a unes rajoles:

(39) es Rectó m'envia qu'ey vayes que t'ha mesté. Roagó. ¿Qu'em *deu volé* fer obré? Serení. Ell no m'ha dit qu'has de fé, ni lo que (Mut, Tomàs: *Entremes d'en Roagó Florit y na Faldó*, CTILC, 1846)

(40) Ella. (Ay! ay! com mira aquest home...) Ell. ('hont lo *deu portá* 'l diná?) Ella. Qué ha fet? Ell. [(Tocantla)] Així á ne'n (Verdú, Josep: *¡Tanner!* CTILC, 1880)

(41) [(Reparant en Roch.)] ¿Qué hi *déu havé* á las rajolas que las mira tant atent? ¡Misteris y mes (Roure, Conrad (Pau Bunyegas): *Lo castell y la masia*, CTILC, 1891)

Ben mirat, en oracions interrogatives no és necessari l'ús de *deure*, perquè ja és un context d'incertesa, que interpel·la l'interlocutor. El parlant no té accés a l'estat de coses i per això planteja una pregunta a l'interlocutor. Però en lloc de fer una pregunta corrent, com ara *¿què hi ha a les rajoles que les mira tan atent?*, introdueix la construcció amb *deure*. El parlant, demana a l'interlocutor que elabore una hipòtesi, que inferisca alguna cosa. Per tant, en lloc de considerar la presència de *deure* com un valor d'incertesa (epistèmic), pensem que convé entendre'l com a inferencial (evidencial). Si sorgís un valor epistèmic en la construcció voldria dir que indicaria el grau de suport epistèmic de l'interlocutor a un estat de coses. En canvi, més que una probabilitat, el parlant pregunta no per un estat de coses concret, sinó pel procés inferencial que ha de fer l'interlocutor per accedir a eixe estat de coses. Per això pregunta *¿què hi deu haver a les rajoles?*

De fet, a (30) –repetit ací com a (42)–, el parlant coneix la factualitat de l'estat de coses (tenien la capsa de música tancada “i tan tancada!”), però pregunta a l'interlocutor pel seu punt de vista que explique l'estat de coses:

¹⁵ Això permetria explicar que en algunes de les ocurrències amb aquest valor de conjetura trobem el verb *deure* conjugat en futur o condicional. Això mostra una combinació tant del futur/condicional conjetural (o epistèmic) amb l'ús del verb auxiliar *deure*: “de aquet rey la gent son així tant negres, ¿las bestias com *deurán ser?*”. (Piquet i Piera, Jaume: *¡La infancia de Jesucrist! ó'ls pastorets en Betlehem*; CTILC, 1871); “Y qualsevol *deuria pensar* que tú ets un carnastoltas acabat, y res mes.” (CTILC)

- (42) I per què, Déu meu! Per què la **devien tenir** tancada, i tant tancada!, aquella capsa de musica? (Rusiñol, Santiago (Jordi de Peracamps): *El poble gris*, p. 290, CTILC, 1902)

Aquella capsa de música estava tancada i el parlant es pregunta per quin motiu. És un context interrogatiu que és el que aporta la incertesa. En canvi, *deure* no aporta la incertesa, sinó el punt de vista subjectiu del parlant per interpretar els fets, a partir d'inferències. No es pregunta per la probabilitat de l'estat de coses, sinó pel procés inferencial que les puga explicar. És a dir, és un valor molt subjectiu, inferencial que codifica l'origen de la informació orientada al parlant. La fiabilitat que pot tenir l'estat de coses en qüestió no és, doncs, rellevant.

Finalment, hi ha uns altres tipus de contextos en què trobem *deure* en el nostre corpus. Es tracta de la col·locació de *deure* amb diversos marcadors epistèmics. Com veiem en els exemples següents, hi podem trobar diversos graus de compromís epistèmic. Així, mentre que *per suposat*, *sens dupte*, *estich cert*, *bé* o *ja* mostra un alt grau de compromís, *em sembla que*, *presumo que* o *ab prou feynes*, indiquen un baix compromís:

- (43) enclavada dins la rectoria, es molt petita, y **ab prou feynes se deù haver vist** may plena, puix de 16,000 habitants no hi há més que 60 catòlics (Verdaguer, Jacint: *Dietari d'un pelegrí á Terra Santa*, p. 112, CTILC, 1889)
- (44) Pasc· **Per suposat** que **deu volgué** un marit, que encara que tingui mal gènit, la sápigra (Roure, Conrad (Pau Bunyegas): *La casamentera*, CTILC, 1894)
- (45) estigas tranquila, com **jo presumo que** ho **deus estar**, segueix cumplint ab els teus debers (Roure, Conrad (Pau Bunyegas): *Passions funestes*, 1898)
- (46) tocaré 'l dos, perque **'m sembla** que la Pauleta ja **deu estar** ab ánsia. [(Va per sortir del llit.)] Can· ¿Que fa?... (Pous, Josep Maria: *¡Mala nit!*, CTILC, 1888)
- (47) del contratemps no me la vaig saber esplicar; pero, **sens dupte, degué ocasionarlo** algun descuit de la pobre mare. (Anònim: *La Xinxà*, p. 3, CTILC, 1869)
- (48) **Estich cert**, com si ho vegés, que tot lo dia **deu anar** amunt y avall fent camins per acudir á nostre Senyor (CTILC)
- (49) -- no sé encara las costums de la mateixa; pero de tots modos, **bé deu haberhi** escepcions. Pilar Y vosté serne una. (Roure, Conrad: *Passions funestas*; 1898; CTILC)
- (50) Segons tench entes el general axisteix á dites reunions, **ja's dehu divertir** molt. (Picó i Campamar, Ramon, CTILC, 1874)

En la llengua oral actual també podem trobar *deure* amb alguns adverbis modals epistèmics.¹⁶

¹⁶ En alguns parlars valencians (Marina Alta i Baixa, vg. Beltran, 87; Beltran & Herrero, 87; *GIEC*, §24.8.4.1), el verb *deure* conserva una forma morfològica antiga del passat simple que s'ha perdut en els usos corrents de tots els altres verbs. Sembla que aquesta forma amb *deure* s'ha especialitzat en un valor de conjectura. Apareix en interrogatives i combinat amb expressions epistèmiques: “[El parlant es refereix a una clau nova i al fet de posar-la al clauer]. T'ho **degue posar** jo [la clau al clauer]. És que **no me'n recorde**.” (VV, Ondara, 2016) (vg. Sentí 2019).

- (51) són turistes de temporada que tenen una casa aquí [...] Ells mateixos... s'ho fan i haha! vénen o no vénen o com viuuen. I n'**hi deu ver** molts que també ho lloguen, **possiblement**. (COD Formentera)

La col·locació de *deure* amb aquests marcadors subjectius (*hedges*) ja l'havíem trobada en els valors evidencials de la construcció durant la llengua antiga (vg. Sentí 2017). La novetat que ara trobem és que també quan *deure* té un valor de conjectura pot aparèixer amb un marcador que expressa un alt compromís com baix.¹⁷ El fet que es combine *deure* amb marcadors que indiquen diversos graus de probabilitat, pot reforçar la idea que és una construcció evidencial. Per tant, la vinculació del valor evidencial a un valor epistèmic no és correcta. Com havia mostrat Cornillie (2009), la fiabilitat que podem trobar en cada cas no depèn dels trets evidencials que tinga la construcció.

4.1.2. Valors intersubjectius?

Les construccions modals sovint desenvolupen valors que es poden considerar objectius, subjectius o intersubjectius. Tot i que aquests conceptes tenen significats diferents segons l'autor (vg. subjectivitat en Langacker 1987, 1991, 2006; Traugott & Dasher; Nuyts 2001, 2017), és bastant clar que la construcció amb *deure* ha tingut una tendència diacrònica cap a la subjectivació (Sentí 2017 i 2018).

Pel que fa a la intersubjectivitat, hi ha dos enfocaments, un de Traugott i un de Nuyts:

intersubjectivity in my view refers to the way in which natural languages, in their structure and their normal manner of operation, provide for the locutionary agent's expression of his or her awareness of the addressee's attitudes and beliefs, most especially their "face" or "self-image" (Traugott 2003).

[A]n evaluation is subjective if the issuer presents it as being strictly his/her own responsibility; it is intersubjective if (s)he indicates that (s)he shares it with a wider group of people, possibly including the hearer. (Nuyts 2005, 14)

Si seguim la definició de Traugott, observem que *deure* té alguns significats intersubjectius. En primer lloc, trobem un valor de cortesia, que mostra una "speaker/writer's attention to the 'self of the addressee/reader'" (Traugott 2003, 128). Aquest valor també el trobem en l'anglès *must* (Mortelmans 2012):

- (52) Soposo que ja **devéu saber** lo que vol dir aquesta paraula. Donchs be, jo volia cassar (CTILC)

- (53) "Tell me about the party" "You **must** have heard about it from my dad. It was Alan and Martha's twentieth wedding anniversary" (NF, 39; Mortelmans 2012: 2159)

Un altre ús intersubjectiu de la construcció amb *deure* amb el valor de conjectura apareix quan trobem l'auxiliar conjugat en futur per expressar inferència (o incertesa) d'un fet futur. Aquest ús és desconegut en la llengua antiga i, de moment, no l'hem trobat tampoc en els textos actuals del XIX del corpus del català modern. En canvi, sí que el documentem en textos del CTILC, a finals del XIX:

¹⁷ També és una novetat del català contemporani l'aparició de les partícules *ja* i *bé* que remarquen una adhesió del parlant en la veritat i, per tant, tenen un valor subjectiu, com a (49) i (50). També podem veure-hi un intent d'incorporar el punt de vista de l'interlocutor i, per tant, entreveiem un cert matis pragmàtic intersubjectiu.

- (54) Ah, tú, *bè **deurás vení*** demà á cassá? Ar· Que farè? Al· Encara tires tant bè?
(Ferrer i Codina, Antoni: *Lo pagés de l'Ampurdá ó flors trasplantadas*, CTILC, 1875)
- (55) Es un poble molt alegre. Mus. Oh! prou! Llo· Bé ***deureu ballá***. Mus. Que's pensa que soch una baldufa? Llo· Quina solta! (Ferrer i Codina, Antoni: *Lo pagés de l'Ampurdá ó flors trasplantadas*, CTILC, 1875)
- (56) De modo, que ell ***deurá vení*** d'un moment al altre. Al mateix temps, l'encárrech va (Roure, Conrad (Pau Bunyegas): *La casamentera*, CTILC, 1894)
- (57) Madrona Bé hi ***deureu anar***, a casa la Roseta? Xic No caldria sinó! Madrona Veiam, (Iglésias, Ignasi: *El cor del poble*, CTILC, 1902)

Els exemples documentats formen part del català central. Efectivament, aquest ús l'hem documentat també en textos escrits i en converses espontànies del català central i és un ús innovador en català i no el documentem en les altres llengües romàniques:

- (58) Una mica de pa ***bé*** ens en ***deuran portar***. (VV, Prats de Lluçanès, 2016)
- (59) –No cal que agafes les ulleres de sol, oi? [per anar a Anglaterra de viatge]. – Sortirà poc [el sol], però ***deurà sortir***, no? (VV, Barcelona, 2017)
- (60) La va fer aixecar per mirar-la de perfil i tornà a recórrer aquell espai que coneixia tant o més amb el tacte que amb la vista [la panxa, ella està embarassada], i refermà: –Sí, es nota. Ara ***deurà anar*** més de pressa, oi? –Em penso que sí. (de Pedrolo, Manuel: *Mecanoscrit del segon origen*: 141; 1974)
- (61) [Un pot amb mostassa] És del Lidl, ***deurà ser*** bona. (VV, Barcelona, 2018)

L'auxiliar *deure* codifica un procés de raonament sobre un estat de coses ancorat en un temps de posterioritat al moment d'enunciació.¹⁸ De nou, podríem interpretar aquest valor com d'incertesa (epistèmic), però entenem que es tracta d'un valor conjectural (evidencial) que remarca l'orientació al parlant de la hipòtesi formulada ([+parlant]). De fet, en algun cas, és obvi que no hi ha cap rastre d'epistemicitat, sinó que *deure* únicament fa una certa funció subjectivadora, també en futur:

- (62) Ho vaig presentar dimecres al matí i van dir que amb una setmana ens diran alguna cosa. Em fa l'efecte que diran que no. Tant ***deurà ser***... (escrit, whatsapp, Prats de Lluçanès, 2018).

En aquestes ocurrencies, doncs, la construcció remarca el paper del parlant, però també hi ha alguna dosi d'intersubjectivitat: el parlant vol centrar l'atenció en l'actitud de l'interlocutor. Aquest valor el trobem, especialment, en oracions interrogatives que demanen la intervenció de l'interlocutor amb preguntes o *question-tags* confirmatòries (*no, oi*), com hem vist en la majoria dels exemples anteriors. Es tracta d'un valor pragmàtic, doncs, que no ha estat codificat. Per tant, no es tracta d'un cas d'intersubjectivació (codificació del valor intersubjectiu) (Traugott 2010), però sí de valors intersubjectius pragmàtics.

¹⁸ En les llengües romàniques no hi ha una manera d'indicar graus de certesa del futur, segurament perquè el futur ja és un temps incert en si mateix (Bybee *et al.*). Ara bé, cal distingir aquest ús del futur conjectural, precisament perquè en aquest cas, l'esdeveniment sí que se situa en un temps de posterioritat.

4.1.3 Modalitat mirativa

Els valors miratius han estat estudiats darrerament per DeLancey. D'acord amb Nuyts (2017), aquesta noció també és transversal i pot trobar-se en conjugació amb els valors actitudinals (modalitat deòntica, epistèmica i evidencialitat inferencial). Squartini (2018) considera que alguns valors modals del futur francès –essencialment epistèmic– i de l'italià –essencialment evidencial indirecte– tenen una extensió pragmàtica mirativa, ja que mostren l'accés del parlant a una informació inesperada:

(63) “Enfin, c'est incroyable, il *aura fallu* attendre hier pour entendre un president de la République...” (Squartini 2018)

(64) *Sarò* scema!?! Mi sono dimenticata le chiavi! (Squartini 2018)

En aqueix estudi, Squartini se centra, especialment, en els valors del futur del francès, italià, però també de l'espanyol i del català. L'autor mostra que el futur català té valors evidencials i epistèmics que es podrien interpretar com a miratius:

(65) N'arribaràs a dir de beneitures.

(66) T'atreviràs a negar-ho!

En el nostre corpus hem documentat quatre casos en què el valor inferencial té també un valor de sorpresa, d'informació inesperada per al parlant. Igual com a (63)-(66) en el cas del futur, sembla que l'ús de la construcció amb *deure* serveix per a indicar la font indirecta de la informació (evidencialitat) i, alhora, destacar-ne el caràcter inesperat:

(67) "Carlos: si vols tení respecte al qui sigué'l teu amich". [(Detenintse).] No; te de compendre clá que so jo qui no 'l vull de cap manera á casa. [(Esquinsant 'l paper).] ¡Cóm *dech estar* jo que ni se escriure una carta! (Roure, Conrad: *Passions funestes*, CTILC, 1898)

(68) y vols que mes endevant els meus fills me maleiheixin!... ¡Boja *debia esse* jo, quan en tant temps no habia conegut la baixesa dels teus sentiments, la vilesa de las tevas entranyas! (Roure, Conrad: *La casamentera*, CTILC, 1894)

(69) [(A Carlos).] Si jugas ab tan d'interés entre amichs ¿qué *deus fer* en el cassino? (Roure, Conrad: *Passions funestes*, CTILC, 1898)

Amb tot, com indica Squartini (2018), caldrà veure si realment s'estableix una distinció entre la mirativitat i la tipologia il·locutiva, ja que els contextos en què trobem aquesta extensió pragmàtica són concrets (interrogatius, exclamatius), com es veu en els exemples.

4.2. La modalitat deòntica i valors pròxims

Els valors de necessitat en l'auxiliar modal *deure* encara són ben presents no sols a la fi del català modern (d'acord amb les dades del CIGCMod), sinó també a l'inici del català contemporani (d'acord amb les dades del CTILC). Com hem vist a §3, la tipologia textual esdevé un element fonamental per entendre la freqüència d'ús dels valors deòntics o inferencials. Així, a partir de 1833 en els textos epistolars del CTILC encara trobem que la construcció amb *deure* expressa necessitat amb més freqüència que els inferencials, però també documentem aquest valor en els altres tipus de textos. En total hem despullat un total de 160 ocurrences de valors de necessitat (o obligació).

En l'àmbit dels valors modals de necessitat, Nuyts (2005) ha fet una proposta per redibuixar les tipologies de valors modals, la qual distingeix la modalitat deòntica, la modalitat dinàmica i els valors directius (no modals).¹⁹ Aquesta proposta pot ser molt útil per analitzar la modalitat en la història del català, com anirem desgranant a continuació.

4.2.1 Modalitat deòntica

La majoria de les ocurrences de necessitat del verb *deure* expressen necessitat deòntica. Aquests exemples, doncs, mostren la vinculació de la necessitat amb el codi normatiu (moral, legal o social). A més, d'acord amb Nuyts (2006), aquest valor es restringeix als usos que codifiquen una avaluació del parlant, el qual avalua el grau de conveniència moral de l'estat de coses:

- (70) Però la Divina Providència, que tot ho governa, permeté vingués en España nostre restaurador per posar la pau y quietut en lo Regne, com en efecte **devem rendir**-li moltes gràcies y donar gràcias a l'Altíssim. (*Memòries de la família Bellolell*, p. 199, CIGCMod)
- (71) Tot home cristià **deu morir** en defensa de la segua lley, y est (*Sermons patriòtics*, p. 230, CIGCMod)
- (72) Baró. Donchs bé. **Debèu sapigué** qu'ara deurá fê quinse anys, que váren tenir qüestions (Roure, Conrad (Pau Bunyegas): *Lo castell y la masia*, CTILC, 1891)
- (73) que la propietat individual, las petitas fortunas, **no's deuen consentir**, que hi há dret á destruhirlas. (CTILC)
- (74) **Dech acabarla**, per supost, fent triomfar la moral. (carta de Carles Bosch de la Trinxeria, CTILC, 1890)
- (75) si quedas tant tranquil com si tal cosa, si no fas tot lo que **deus fer** per tornarmels... que vols que't digui (carta de Llorenç Sallent i Gotés, CTILC, 1901)

Així a (70) el parlant expressa el que és moralment adequat: *rendir moltes gràcies i donar gràcies a l'Altíssim*. En alguns casos, la necessitat deòntica és clarament de tipus legal:

- (76) se li apliquen sis mil duros, que **deuen pagar** ses apoderats o pagaran ses finque (Baró de Maldà: *Calaix de sastre*, p. 90; CTILC, 1815)
- (77) Allavoras jo'ls hi he fet present que tinch ab vostè lo tracte, tracte admès per ells, de que "Mar y cel" **dèu representarse** mentres dongui ò no baixi de mil siscents rals (carta de Frederic Soler, CTILC, 1888)

---

¹⁹ La proposta de Nuyts (2005, 2006, 2017) es basa en aquestes distincions i pretén solucionar el problema de l'heterogeneïtat de valors que tradicionalment s'han considerat modals. Així, la modalitat deòntica, la modalitat epistèmica i l'evidencialitat inferencial són considerades categories actitudinals ja que comparteixen les característiques d'escalaritat, d'orientació al parlant, i es tracta d'un significat no relacionat amb el primer participant. En canvi, la modalitat dinàmica (imposada al participant o situacional) no forma part d'aquest grup de valors *actitudinals*. Això sí: l'autor agrupa les categories actitudinals, la modalitat dinàmica, el temps i l'aspecte en una categoria més àmplia, *qualificacional*. Finalment, el valor directiu sí que queda fora de l'àmbit actitudinal i qualificacional en general perquè és un acte de parla.

La modalitat deòntica –juntament amb l'epistèmica (i l'evidencialitat inferencial)– és una *noció actitudinal* i es caracteritza per ser escalar (la necessitat pot tenir diversos graus d'intensitat), estar orientada al parlant (és qui avalua l'estat de coses) i el fet que no lliguen el significat modal al primer participant, el qual és típicament el subjecte, i no té un paper actiu en la realització de l'estat de coses ni s'espera influir-hi perquè execute una força o control sobre l'estat de coses (Nuyts 2017). És a dir, totes aquestes nocions tenen un parlant/conceptualitzador que es compromet d'alguna manera amb l'estat de coses.

En el cas de la modalitat deòntica, es fa explícit el (grau de) compromís moral del parlant amb l'estat de coses: “the extent to which (s)he can approve of the state of affairs in terms of his/her personal and/or societal norms” (Nuyts 2005, 23). De fet, en molts casos del nostre corpus es fa evident que el parlant comparteix l'existència d'aqueixa necessitat. És a dir, que hi ha usos més subjectius. Efectivament, al llarg de la història semàntica de la construcció, sorgeixen valors més subjectius en l'àmbit de la necessitat deòntica (Sentí 2017). Per això és interessant la definició de deòntic que dona Nuyts (2005, 23): incorpora el punt de vista subjectiu del parlant. És a dir, la modalitat deòntica es restringeix als usos que codifiquen una avaluació del parlant, el qual avalua el grau de conveniència moral de l'estat de coses. En els exemples següents, es fa evident aquesta subjectivació quan diu “jo he pensat” o “cregué” (vg. subratllat):

(78) Molt[s] ss[enyo]rs meus: jo he pensat sempre que no habent la escola expellit de la casa al q[u]o[ndam] d[o]n Martí de Burgués, no *debian abonar-se* las obras per ell fetas en aquella en virtut del pacte continuat en lo acte de arrendament y, per consegüent, que v[ostres] m[ercè]s *debian* pagar las annualitats degudas fins lo dia que deixaren o desocuparen la casa. (*Epistolari familia Burgués*, CIGCMoD)

(79) d'atendrer las rahons que l'hi doná en Llorens, cregué que *debia perseverar* en son intent, be que adoptant todas las precaucions (CTILC)

Fins i tot, en molts casos, aquest valor subjectiu apareix reforçat quan el verb *deure* apareix en condicional, ja que el valor contrafactual d'aquest temps reforça aquesta idea de necessitat volguda pel parlant:

(80) en quants conflictes s'ha trobat, quan *deuriem ser* apreciats i apoiats (Baró de Maldà, *Calaix de sastre*, p. 37; CIGCMoD, 1815)

A partir d'aquest valor de necessitat subjectiva, *deure* desenvolupa un matis de conveniència:

(81) Doménec: A tu ningú et diu que plores, però sí *deus procurar* el no gastar bufonades en tems de tants de treballs. (*La font de Lliria*, CIGCMoD, 1822)

(82) y nos recomená que may, durant nostra estancia en la terra *debiam fer* cosa alguna que obstacle fos pera que anassem ab lo cor net (CTILC)

En algunes ocurrències trobem un valor de necessitat discursiva, és a dir, que serveix per a introduir una informació nova, o, semblantment, introdueix un valor de cortesia, que pot tenir una interpretació intersubjectiva:

(83) I arribats més tard, en dos tartanes o carro i tartana, l'Isidro ab l'Anna, muller del Miquel cotxera, i sa filla. Se *deu considerar* l'alegria de tots estos de deixar a Vilalba per venir-se'n a Barcelona, especialment l'Isidro, per no veure ja més allí a arbres i a fieres. (Baró de Maldà: *Calaix de sastre*, CIGCMoD, 1815)

(84) las semblansas cantan parentiu, conegut com so de vostre pare, **dech dirvos** que vos tinch per fill d' En Arnau de Carroç. (CTILC)

(85) **Dech advertirte** per si me fas lo favor de contestarme (carta de Josep Pella i Forgas, CTILC, 1876)

Finalment, també trobem un valor intersubjectiu amb l'ús del futur. Ací el parlant incorpora –o voldria incorporar– l'actitud de l'oient en aquesta avaluació moral de l'estat de coses:

(86) Jo no entench que v[ostres] m[ercè]s degan subjectar-se als dits dictàmens, perque és molt just y tenen dret a ser ohits per exposar en contra de ells la còpia dels comptes que jo los remetí y tot lo demás que mírian convenient, però a pesar de esto **deuran confessar** que la opinió de vostres mercès no és tan clara com han exposat en las cartas que me han dirigit sobre<s> lo assumpto, altrement serian cinch advocats molt ignorants los que van firmats. (*Epistolari família Burgués*, p. 145, CIGCMod)

4.2.2. Altres valors: la modalitat dinàmica i el valor directiu

El segon àmbit de valors de necessitat és la modalitat dinàmica imposada al participant i situacional (en termes de Nuyts 2006)²⁰ o necessitat externa (en termes de van der Auwera & Plungian).²¹ A diferència de la modalitat deòntica, la modalitat dinàmica no té a veure amb actituds morals, sinó amb les circumstàncies internes o externes a l'estat de coses, les quals tal com estan configurades comporten una necessitat. Trobem exemples de modalitat dinàmica imposada al participant o necessitat externa en uns pocs exemples escadussers, com ara a (87), on l'autor diu que molta gent no té altra opció que encomanar-se a sant Pancràs perquè hi ha una situació d'*indigència de feina*:

(87) anyadint-se ara la indigència de feina a molts menestrals, **devent**, per consegüent, **encomanar-se** a sant Pancràs per salut i feina, fins que els negocis de l'Amèrica tórnien a restablir-se, que cessarien alguns pedigüenys ab lo barret o la gorra en la mà... (Baró de Maldà, *Calaix de sastre*, p. 152, CIGCMod, 1815)

(88) escándol, si, ja que fins per las festas **déus soportar** las mil y una impertinencias que 's motivan (CTILC)

(89) els nostres jefes no podien dispondre pichor la batalla de lo que la han dispost en Baylén. Sí, yo dic pués que per a anar a cor el Señor, **devia susuir** així per a que fera veure clarament que si es conseguia el triumfo si li deuria a d'ell tot, y no a les disposicions y sabiduria dels nostres generals. (*Sermons patriòtics*, p. 239; CIGCMod)

Aquest valor és diferent a la modalitat deòntica, perquè no hi ha una avaluació per part del parlant/conceptualitzador en termes de conveniència, simplement, s'indica una necessitat justificada pels condicionament externs.

És significatiu que sols trobem aquest valor en unes poques ocurrències. Això enllaça amb la història del català antic. Al segle XVI, l'auxiliar modal *haver de* ja tenia més freqüència d'ús que el verb *deure* i assumeix els valors de necessitat que

²⁰ Vg. Nota 4.

²¹ Per a van der Auwera & Plungian la modalitat deòntica és un subtipus de necessitat externa.

antigament havia tingut *deure* (Sentí 2017). Tot i que *haver de* també té usos deòntics, s'especialitza en valors de necessitat externa:

(90) Els cavals dreçaren-se per ço car no podien passar per la espessea de les lançes, sí que ***agren a fer*** la volta (*Fets*: 119r, CICA, XIIIb [ms. 1343])

Per tant, sembla que *deure* al segle XIX segueix el camí de perdre valors de necessitat i tendeix a tenir valors o bé marcadament morals o bé vinculats amb l'actitud o els valors del parlant, valors més subjectius, com la conveniència. De fet, en la llengua col·loquial actual en les varietats que conserven el valor de necessitat de *deure* és de tipus deòntic, avaluatiu (Sentí 2019).

Finalment, Nuyts (2005) ha proposat distingir la modalitat deòntica i la modalitat dinàmica d'un altre tipus de valors que fins al moment també es consideraven modals i deòntics, els valors que tradicionalment els autors anomenen d'obligació, prohibició o permís. Aquest valor és realment un acte de parla directiu (*directivity*)²² i, per tant, no hauria de formar part de la modalitat, sinó dels actes de parla, concretament es tracta d'un parlant que vol que el participant duga a terme alguna activitat, com el mode imperatiu, per exemple.²³ Nuyts (2005) mostra que a diferència del valor avaluatiu de la modalitat deòntica, els valors directius no són escalars (no hi ha graus d'obligació) i sí que vinculen el primer participant amb l'estat de coses (el significat fa referència al subjecte) i s'expressa la voluntat que aquest primer participant execute un control sobre l'estat de coses (les porte a terme). En la taula següent podem veure les diferències amb la modalitat deòntica:

Taula 8. Propietats semàntiques de la modalitat deòntica i el valor directiu

	El significat es relaciona amb el 1r participant	El parlant vol influir en el 1r participant	El significat es relaciona amb el parlant	Escalar
Mod. deòntica	No	No	Sí	Sí
Directiu	Sí	Sí	Sí	No

En el nostre corpus tampoc no trobem gaires exemples d'aquest valor directiu, però n'hi ha algun. En aquests casos, s'està donant una ordre, és a dir, s'obliga el parlant a fer realitat l'estat de coses. Per tant, ací el parlant no avalua la conveniència moral de l'estat de coses, ni s'hi compromet. És més una *obligació* que una *necessitat*:

(91) [(Baix, á sa chermana, en qui ha estat parlant.)] Mor. (***Déhuen fer*** olor de roses.) Pos vamos, estic ganós de dirvos seguit (Ramon Lladró, *Á deshora de la nit*, CTILC, 1888)

En definitiva, els valors de necessitat de la construcció perifràstica s'han especialitzat al voltant de la modalitat deòntica i els valors dinàmics o directius són escadussers. Per tant, *deure* mostra un valor de necessitat subjectiu que serveix per avaluar els estats de coses d'acord amb un codi individual o compartit socialment.

²² "Directivity involves the expression of an obligation or a permission or an advice for the first argument participant to realize the state of affairs" (Nuyts 2017)

²³ Segons Nuyts (2005, 2017), la modalitat és una categoria semàntica que, a diferència del temps i l'aspecte, no és homogènia i per això no hi ha cap proposta coherent que definisca les característiques que comparteixen els diversos valors que aixopluga. Per això, proposa un nou acostament a la modalitat i l'evidencialitat.

5. Conclusions

La construcció modal amb *deure* ha tingut un procés de gramaticalització en diacronia des del llatí que ha comportat el sorgiment de valors nous amb una tendència a la subjectivació (Sentí 2017). En aquest article hem vist que al segle XIX, a l'inici del català contemporani (1833-1902), el valor central de la construcció passa a ser l'evidencialitat inferencial i deixa la necessitat deòntica en un segon plànol. La tendència de l'augment d'aquest valor nou és un procés gradual del català antic ençà, però és al segle XIX quan la inferència supera clarament el valor deòntic original –i continuarà creixent en freqüència a l'inici del segle XX (Alemany).

En la bibliografia hi trobem diverses propostes de definicions i organització dels valors modals, evidencials i altres pròxims. En aquest estudi hem vist que la proposta de Nuyts (2005, 2017) pot ser útil per al verb *deure* ja que veiem en el procés diacrònic de pèrdua de valors de necessitat, l'auxiliar modal no té gaires exemples amb un valor modal dinàmic ni un valor il·locutiú directiu, sinó que més aviat conserva valors deòntics en què el parlant avalua l'estat de coses, és a dir, un valor més subjectiu (en termes de Langacker o Traugott).

En l'àmbit dels valors inferencials hem vist que l'*inferential gradient* de Squartini (2008) és útil per a explicar la diacronia del verb *deure*, ja que aquest verb modal desenvolupa valors de conjectura que no trobem en altres llengües romàniques. Així com en l'àmbit germànic *must* també té aquest valor de conjectura i algun valor intersubjectiu que no tenen l'alemany *müssen* i el neerlandès *moeten* (Mortelmans 2012), el modal *deure* en català esdevé un marcador inferencial que molts valors, amb una tendència a la subjectivació clara i, en algun cas, amb significats intersubjectius. També hem vist que pot tenir un derivat pragmàtic miratiu, com en el cas del futur inferencial de l'italià (Squartini 2018). En definitiva, tot sembla indicar que *deure* assumeix molts valors inferencials que altres llengües reserven per a altres construccions (com el futur epistèmic en italià). En el futur caldrà estudiar si aquest fet justifica el menor desenvolupament del futur epistèmic en català (en comparació amb l'italià o el castellà) o quina distribució de valors evidencials i modals trobem des d'un punt de vista onomasiològic.

Corpus textuais

COD = *Corpus oral dialectal*. [<http://www.ub.edu/ccub/corpusoraldialectal-cod.html>]

CTILC = Institut d'Estudis Catalans, *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* [<https://ctilc.iec.cat/> & <http://ctlc.iec.cat/>]

CIGCMod = *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern*. En Josep Martines & Vicent Martines dirs. *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*. Alacant: ISIC-IVITRA.

CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic*. Torruella, J. (dir.), juntament amb M. Pérez-Saldanya, J. Martines i V. Martines (en la selecció de textos). [<http://cica.cat>]

Obres citades

Aikhenvald, A. Y. *Evidentiality*. New York: Oxford University Press, 2004.

Alemanya, P. *Estudi dels valors modals i evidencials de la perífrasi amb deure al primer terç del segle XX*. Treball final de grau, dirigit per A. Sentí. València: Universitat de València. Manuscrit, 2018.

Antolí, J. M. "El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod). Objectius, criteris i avaluació." *Notandum*, 48 (2018).

Beltran, V. *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Alta. L'empremta mallorquina*. Ondara/Pedreguer: MACMA/IECMA, 2011.

Beltran, V. & T. Herrero. *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Baixa. L'empremta mallorquina*. Ondara/Pedreguer: MACMA/IECMA, 2011.

Bybee, J. L., R. Perkins & W. Pagliuca. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago/London: University of Chicago Press, 1994.

Coates, J. *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm, 1983.

Cornillie, B. *Evidentiality and epistemic modality in spanish (semi-)auxiliaries: a cognitive-functional approach*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2007.

---. "Evidentiality and epistemic modality. On the close relationship between two different categories." *Functions of Language* 16: 1 (2009): 44-62.

Cornillie, B., J. Marín-Arrese & B. Wiemer. "Evidentiality and the semantics-pragmatics interface. An introduction." *Belgian Journal of Linguistics* 29 (2015): 1-17.

de Haan, F. "Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries." *Southwest Journal of Linguistics* 18 (1999): 83-101.

DECat = Coromines, Joan. *Diccionari Etimològic Complementari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Curial, 1983-91.

DeLancey, S. "Still mirative after all these days." *Linguistic typology* 16 (2012): 529-564.

Dendale, P. "Devoir épistémique, marqueur modal ou évidentiel?" *Langue française*, 102 (1994): 24-40.

Diewald, G. *Die Modalverben im Deutschen*. Niemeyer: Tübingen, 1999.

---. "A basic semantic template for lexical and grammaticalized uses of the German modals." *Belgian Journal of Linguistics* 14 (2000): 23-41.

Ferrando, A. & M. Nicolás. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions de la UOC, 2005.

Gavarró, A. & B. Laca. "Les perífrasis temporals, aspectuals i modals." En J. Solà *et al.* eds. *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, 2002, vol. III,

2663-2726.

- GIEC = Institut d'estudis catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, 2016.
- GNV = Acadèmia Valenciana de la Llengua (2006) *Gramàtica Normativa Valenciana*.
- Goossens, L. "Patterns of meaning extension, 'parallel chaining', subjectification and modal shifts." En A. Barcelona ed. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter, 2000/2003. 149-169.
- GUL = Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. *Guia d'usos lingüístics 1. Aspectes gramaticals*. IIFV, 2002.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Linguistics*, vol. I. *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987.
- . *Foundations of Cognitive Linguistics*, vol. II. *Descriptive Application*, Stanford, Stanford University Press, 1991.
- . "Subjectification, Grammaticization, and Conceptual Archetypes." En A. Athanasiadou, C. Canakis & B. Cornillie eds. *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2006. 17-40.
- Mortelmans, T. "On the 'evidential nature of the 'epistemic' use of the German modals müssen and sollen." En J. van der Auwera & P. Dendale eds. (*Modal verbs in germanic and romance languages*). *Belgian Journal of Linguistics* 14 (2000).
- Mortelmans, T. "Epistemic *must* and its cognates in German and Dutch. The subtle differences." *Journal of pragmatics* 44 (2012): 2150-2164.
- Nuyts, J. *Epistemic modality, language, and conceptualization: a cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2001.
- . "The modal confusion: On terminology and the concepts behind it." En A. Klinge & H. Høeg Müller eds. *Modality: Studies in form and function*. London: Equinox, 2005. 5-38.
- . "Modality: Overview and linguistic issues." En W. Frawley ed. *The Expression of Modality*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2006. 1-26.
- . "Evidentiality reconsidered." En J. I. Marin-Arrese, G. Haßler & M. Carretero eds. *Evidentiality revisited: Cognitive grammar, functional and discourse-pragmatic perspectives*. Amsterdam: John Benjamins, 2017.
- Plungian, V. A. "The place of evidentiality within the universal grammatical space." *Journal of Pragmatics* 33 (2001): 349-357.
- Sentí, A. "Modal verbs, future and grammaticalization in Old Catalan. A Cognitive approach." *Catalan Journal of Linguistics* 14 (2015a): 179-198.
- . "Subjectification and attenuation in the conceptual schema of the Catalan modal verb *deure* with evidential meaning." *eHumanista/IVITRA* 8 (2015b): 517-543.
- . *Modalitat i evidencialitat en català antic. Un acostament cognitiu a les perífrasis verbals amb deure i amb haver*. Barcelona: PAM/IIFV, 2017.
- . "Les perífrasis verbals (I): Les perífrasis modals." En J. Martines & M. Pérez Saldanya eds. *Gramàtica del català antic*, en premsa.
- . "Evidentiality and Epistemic Modality in Old Catalan. A diachronic cognitive approach to the semantics of modal verbs." En D. Ayoun, A. Celle & L. Lansari eds. *Tense, Aspect, Modality and Evidentiality: Cross-linguistic perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2018.
- . "Les perífrasis modals catalanes: prescripció i descripció." En *Estudis de filologia. Homenatge a Antoni Ferrando*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2019.
- Smith, N. "Changes in the modals and semi-modals of strong obligation and epistemic necessity in recent British English." En R. Facchinetti, F. M. Palmer & M. Krug

- ed. *Modality in Contemporary English*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2003.
- Squartini, M. "The internal structure of evidentiality in Romance." *Studies in Language* 25 (2001): 297-334.
- . "Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian." *Linguistics* 46, 5 (2008): 917-947.
- . "Where mood, modality and illocution meet: the morphosyntax of Romance conjectures." En M. G. Becker, E. M. Remberger (eds.) *Modality and mood in Romance. Modal interpretation, mood selection and mood alternation*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2010. 109-219.
- . "Mirative extensions in Romance: evidential or epistemic?" En Z. Guentchéva ed. *Epistemic Modalities and Evidentiality in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 2018.
- Traugott, E. C. "(Inter)subjectivity and (inter)subjectifications: A reassessment." En K. Davidse, L. Vandelanotte & H. Cuyckens eds. *Subjectification, intersubjectification and grammaticalization*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2010. 29-70.
- Traugott, E. C. & R. B. Dasher. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Traugott, E. C. "From subjectification to intersubjectification." En R. Hickey ed., *Motives for Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 124-139
- van der Auwera, J. & V. A. Plungian "Modality's semantic map." *Linguistic Typology* 2 (1998): 79-124.